

Швейц

Стефан

Зоряні миті
людства
Новели

Харків
«ФОЛІО»
2017

УТЕЧА В БЕЗСМЕРТЯ

*Відкриття Тихого океану
25 вересня 1513 року*

Спорядять корабель

Уперше повернувшись зі щойно відкритої Америки, Колумб під час своєї тріумфальної ходи по вулицях Севільї й Барселони, що їх заповнили людські тлуми, показав безліч коштовностей та дивовиж: червоношкірих людей доти невідомої раси, ніколи не бачених тварин, строкатих верескливих папуг, незграбних тапірів, дивні рослини та плоди, які невдовзі приживуться в Європі, — кукурудзу, тютюн і кокосовий горіх. Цьому всьому вражено дивувалася радісна юрба, натомість королівську пару та її радників найдужче зацікавили кілька ящиків і кошичків із золотом. Але золота з нової Індії Колумб привіз небагато: кілька прикрас, виміняних або вкрадених у тубільців, кілька маленьких зливків і жменьку золотого піску, радше золотого порошу, ніж золота; всієї тієї здобичі вистачило б щонайбільше для карбування двох сотень дукатів. Але геніальний Колумб, що завжди фанатично вірив у те, в що хотів вірити, і пишався своїм морським шляхом, як він думав, до Індії, у своїй щирій екзальтації гордовито заявляв, що це тільки невеличка перша проба. До нього доходили надійні звістки про незмірні золоті копальні на тому новому острові; зовсім неглибоко, під тоненьким шаром землі, там у багатьох місцях лежать поклади коштовного металу. Золото можна було б легко викопувати звичайними лопатами. А ще далі на південь є держави, де володарі п'ють із золотого посуду, а золото коштує менше, ніж свинець. Король, завжди потребуючи грошей, зачудовано дослухався до розповідей про нову країну Офір, яка належить йому. Колумба з його піднесеною глупотою тоді ще не

знали досить добре, щоб сумніватися в його обіцянках. Одразу спорядили великий флот для другого плавання, і тепер уже не знадобилися вербувальники й барабанщики, щоб набрати команду. Новина про щойно відкриту країну Офір, де можна голіруч видобувати золото, довела до нестями всю Іспанію: люди прибували сотнями й тисячами, прагнучи поїхати до *El Dorado*, Золотої країни.

Але що за каламутний потік погнала тепер пожадливість з усіх містечок, сіл і садиб! З'явилися не тільки чесні шляхтичі, які прагнули ретельно позолотити свій герб, не тільки відважні авантюристи і сміливі солдати, бо в Палос-де-ла-Фронтеру і Кадіс прибився ще й увесь бруд і шумовиння Іспанії. Тавровані злодії і розбійники, що шукали в Ельдорадо прибуткового ремесла, боржники, які намагалися втекти від своїх кредиторів, чоловіки, які хотіли втекти від своїх сварливих дружин, — усі ці *desperados*, відчайдухи, що хотіли втекти від свого пропачого життя, тавровані злочинці й ті, кого шукали альгвасили, зголошувались піти в плавання, — то була напрочуд примхливо зібрана мішанина невдах, які надумали, нарешті забагатіти одним ударом і тому були готові до всякого насильства і будь-якого злочину. Завдяки фантазіям Колумба, мовляв, у тій країні досить копнути землю лопатою — і засяють золоті самородки, люди довели одне одного до такої нестями, що заможні пани, покидаючи країну, брали з собою слуг і в'ючних тварин, щоб одразу мати змогу привезти багато коштовного металу. А якщо не щастило стати членом експедиції, тоді поставав мимоволі інший шлях: без королівського дозволу самостійно спорядити корабель і рушити в авантюрене плавання, щоб тільки чимшвидше добутися до нових земель і хапати золото, золото, золото; Іспанія миттю позбулася неспокійного життя і найнебезпечнішої потлолочі.

Губернатор Еспаньйоли (пізнішого Сан-Домінго, або Гаїті) зі страхом поглядав на тих непроханих гостей, які заповнили довірений йому острів. Рік у рік кораблі доправляли новий вантаж і дедалі буйніше товариство. А водночас на всіх прибульців чекало прикре розчарування, бо золото там аж ніяк не лежало покладами на вулицях, а з безталанних тубільців, на яких напосідали ті нелюди, годі було витрусити бодай золоту піщинку. Отож ті грабіжницькі ватаги блукали й тинялися навколо, наганяючи страх і на нещасних індіанців, і на губернатора. Він марно намагався

обернути їх у колонізаторів, роздаючи їм землю, худобу і щедро наділяючи їх людською худобою, даючи кожному як рабів шістдесят, а то й сімдесят тубільців. Але й родовиті ідальго, і колишні розбійники не бачили сенсу в сільському господарстві. Не на те вони приїхали, щоб вирощувати пшеницю й випасати худобу, замість дбати про посіви та врожаї, вони катували бідолашних тубільців — за кілька недовгих років знищивши все місцеве населення — або сиділи в шинках. Не багато минуло й часу, як більшість їх залізли в такі борги, що після свого майна були змушені продати ще й плащ, капелюх і останню сорочку, крамарі й лихварі вже хапали їх за горло.

Бажаною полегкістю для всіх тих невдах з Еспаньйоли стало повідомлення, що один шановний чоловік з острова, правник і *bachillerato*, бакалавр, Мартін Фернандес де Енсісо, спорядив 1510 року корабель, щоб із новою командою приплисти на допомогу своїй колонії на *terra firma*, суходолі. 1509 року двоє славетних авантюристів — Алонсо де Охеда і Дієго де Нігуеса — отримали від короля Фердинанда землю, щоб заснувати поблизу від теперішнього Панамського каналу та узбережжя Венесуели колонію, яку трохи передчасно назвали *Castilia del Oro*, тобто Золотою Кастилією; сп'янівши від гучної назви й одурений брехнею, необізнаний зі світом правознавець уклав у цей захід усе своє майно. Але з новозаснованої колонії Сан-Себастьян у затоці Ураба не надходило золота, звідти лунали лише розпачливі крики надати допомогу. Половина людей була виснажена боротьбою з тубільцями, друга половина — голодом. Для порятунку вкладених грошей Енсісо позбувся решти свого майна і спорядив допоміжну експедицію. Тільки-но поширилася звістка, що Енсісо потребує вояків, як усі *desperados*, усі волоцюги з Еспаньйоли скористалися нагодою поїхати разом із ним на континент. Щоб тільки податися геть, утекти від кредиторів й уникнути пильності суворого губернатора! Але й кредитори не втрачали пильності. Збагнувши, що їхні найбільші боржники збираються навіки попрощатися з ними, вони рушили до губернатора, просячи, щоб він нікого не пускав без свого особистого дозволу. Губернатор задовольнив їхнє прохання. Запровадили пильний нагляд, корабель Енсісо мав стояти за межами гавані, й губернаторські човни патрулювали, не даючи прокрастися на борт жодному непроханому. Всі *desperados*, які менше боялися смерті, ніж чесної праці

та ув'язнення за борги, з незмірною гіркотою придивлялись, як корабель Енсісо без них напинає всі вітрила, пливучи назустріч пригодам.

З туго напнутими вітрилами корабель Енсісо відплив з Еспаньйоли до американського суходолу, невдовзі обриси острова розчинились у синьому обрії. Плавання було спокійне, і попервах не помічали нічого особливого, хіба тільки те, що величезний собацюра з незмірною силою — він був сином славетного пса Бесерікко і сам став славетним під назвою Леонсіко — неспокійно бігав по палубі і до всього пильно принохувався. Ніхто не знав, кому належала та могутня тварина і як вона опинилася на борту. Зрештою впало в очі ще й те, що пес не відходить від надто вже великого ящика з провіантом, доставленого на борт останнього дня. Але ж дивіться, той ящик відкрився сам собою, і з нього вибрався в повному обладунку, з мечем, щитом та в шоломі, немов Сантьяго, святий покровитель Іспанії, десь тридцятип'ятирічний чоловік. То був Васко Нуньєс де Бальбоа, що дав отак перший доказ своєї дивовижної відваги та винахідливості. Народившись у шляхетній родині в Хересі-де-лос-Кабальєрос, він поплав у Новий Світ із Родріго де Бастідасом як простий солдат, і зрештою їхній корабель після численних блукань таки прибило до берега Еспаньйоли. Губернатор марно намагався перетворити Нуньєса де Бальбоа в доброго колоніста: за кілька місяців він кинув напризволяще виділений йому шмат землі і заліз у такі борги, що не знав, як урятуватися від своїх кредиторів. Та, якщо інші боржники, зціпивши кулаки, поглядали з берега на губернаторські човни, які не давали їм змоги втекти на корабель Енсісо, Нуньєс де Бальбоа відважно обминув кордон, який виставив Дієго Колумб, і заховався в порожній ящик від провіанту, наказавши своїм поплічникам занести його на борт, де серед метушні під час відплиття ніхто не помітив зухвалих хитроців. Тільки тоді, коли корабель був так далеко від берега, що через пасажирів без квитка ніхто б не повертався назад, Бальбоа вийшов зі свого сховку. Тепер він тут.

Bachillerato Енсісо був правник і, як і більшість учених юристів, не мав чуття до романтики. Як алькальд, тобто начальник поліції нової колонії, він не хотів терпіти того непевного чоловіка, що плив задарма на його кораблі. Тому категорично заявив Нуньєсу де Бальбоа, що й не думає брати його з собою, а висадить

на наступному острові, повз який вони пропливатимуть, — бай-
дуже, населений чи ні.

Але до такого не дійшло. Поки корабель ще тримав курс на *Castilia del Oro*, йому назустріч трапився корабель — тієї пори то було диво, бо тоді в тих невідомих морях плавало, може, зо два десятки суден — із численним екіпажем, вів його чоловік, чие ім'я невдовзі лунатиме по світу: Франсіско Пісарро. Ті люди плвли з належної Енсісо колонії Сан-Себастьян, і їх спершу вважали за бунтівників, які самовільно покинули свої пости. Але, на превеликий жах Енсісо, вони повідомили, що ніякого Сан-Себастьяна вже немає, вони останні люди з колишньої колонії, комендант Охеда покинув її на своєму кораблі, а решта, що мали тільки дві бригагини, були змушені чекати, аж поки померло сімдесят чоловік, тільки тоді вони змогли вміститися на двох невеличких суднах. Але з двох бригагин одна зазнала кораблетрощі, тридцять чотири чоловіки Пісарро — останні, хто вижив, із *Castilia del Oro*. Куди ж тепер податися? Люди Енсісо після розповідей Пісарро мали невелике бажання терпіти страхітливий болотистий клімат покинутого поселення й отруйні стріли тубільців; повернення на Еспаньйола видавалося їм єдиною можливістю. Тієї небезпечної миті наперед раптом виступив Васко Нуньєс де Бальбоа. Він пояснив, що завдяки своїй першій подорожі з Родріго де Бастідасом знає все узбережжя Центральної Америки, і пригадав, що вони тоді знайшли місцевість із назвою Дарієн на березі золотоносної річки, де жили приязні тубільці. Саме там, а не в цьому осередку лиха слід заснувати нову колонію.

Уся команда одразу пристала на пропозицію Нуньєса де Бальбоа. Дотримуючись його настанов, корабель поплив до Дарієна на Панамському перешийку, де іспанці своїм звичаєм одразу влаштували різанину тубільців, а оскільки серед награбованого добра було й золото, *desperados* вирішили й оселитися там, із побожною вдячністю назвавши нове місто Санта-Марія-де-ла-Антигуа-дель-Дарієн.

Небезпечне піднесення

Невдовзі *bachillerato* Енсісо, нещасний фінансист колонії, тяжко пошкодував, що не викинув вчасно за борт ящик із Нуньєсом де Бальбоа всередині, бо через кілька тижнів той зухвалий чо-

ловік уже мав у руках усю владу. Як правник, що виріс з уявленнями про дисципліну й порядок, Енсісо у своїй якості алькальда спробував замість губернатора, якого ще не було, керувати колонією на користь іспанської корони і в жалюгідній індіанській хижі писав свої постанови не менш охайно і точно, ніж якби сидів у своєму кабінеті правника в Севільї. В тій пустці, де ще не ступала людська нога, він заборонив солдатам виторговувати в тубільців золото, бо то привілей корони, і спробував змусити недисципліновану ватагу до порядку й закону, але авантюристи інстинктивно дослухалися до людини меча й обурювалися людиною пера. Невдовзі Бальбоа став справжнім господарем колонії, Енсісо, рятуючи життя, був змушений утікати, а коли, нарешті прибув Нікуеса, один із призначених волею короля губернаторів *terra firma*, щоб дати всьому лад, Бальбоа просто не дав йому висадитися, і горопашний Нікуеса, вигнаний із землі, яку надав йому король, загинув у морі, повертаючись на батьківщину.

Тепер уже Нуньєс де Бальбоа, чоловік із ящика, господар колонії. Але, незважаючи на свій успіх, він не відчуває спокою на душі. Адже він відкрито збунтувався проти короля і ще менше може сподіватися на прощення, бо поставлений королівським указом губернатор загинув із його провини. Нуньєс знає, що клятий Енсісо зі своїми скаргами вже пливе до Іспанії і рано або пізно його судитимуть за бунт. Але все-таки: Іспанія далеко, а він має ще вдовольстатись часу, поки корабель двічі перетне океан. Не менш тямущий, ніж зухвалий, Нуньєс знайшов єдиний спосіб утримувати свою узурповану владу якомога довше. Він знав, що тієї пори успіх виправдовував будь-який злочин і чимала партія золота, доправлена до королівської скарбниці, здатна загальмувати переслідування за злочин, а то й узагалі покласти йому край. Отже, треба спершу дістати золото, бо золото — це влада! Разом із Франсіско Пісарро Нуньєс де Бальбоа поневолив та пограбував навколишніх тубільців і серед звичайної на той час різанини йому вдалося домогтися вирішального успіху. Один із касиків на ймення Карета, на якого Нуньєс підступно напав, найбрутальніше порушивши закони гостинності, запропонував йому, щоб уникнути неминучої смерті, що, можливо, було б краще не обертати індіанців у ворогів, а укласти союз із його плем'ям, і запропонував як за поруку вірності свою доньку. Нуньєс де Бальбоа одразу збагнув, як важливо мати надійного й могутнього друга поміж тубільців, пристав на про-